

en wel in theologischen zin sprake zijn van teleologie in de natuur.

Primitieve volken zijn gewend in natuurlijke gebeurtenissen, die hen onbegrijpelijk voorkomen, onmiddellijke werking eener godheid te zien. Het grillig en onberekenbaar spel der elementen met hun explosieve, vernietigende krachtsopenbaringen, schijnt hun de adaequate uitdrukking van den toorn der daemonen, en in de vlucht der vogels en het suizen van den wind nemen ze de taal waar van een welgezinder God. Al verdwijnt dit naieve supranaturalisme, naarmate de trap der beschaving hooger wordt beklommen, in verrassende wendingen van het lot, in onverwachte, beslissende gebeurlijkheden is ook heden ten dage zelfs de minder religieuze mensch geneigd beschikkingen eener Voorzienigheid te zien. Voor het Christelijk besef echter staat de geheele wereld met haar veranderingen eerst recht onmiddellijk onder Gods beleid, waar Hij ze als door Zijn hand onderhoudt en regeert. Niet alleen in een merkwaardigen samenloop van omstandigheden wordt den Christen dat goddelijk beleid evident; hij mag en moet in de groote, maar evenzeer in de kleine en allerkleinste gebeurtenissen teekenen zien van Gods providentieele zorg; hij acht het natuurlijke gebeuren niet zonder beteekenis voor eigen geestelijk leven, en, vragend naar Gods bedoeling, zoekt hij de duiding van wat om en met hem geschiedt, in religieuze zin. De verklaring, die de wetenschap ons biedt van het natuurgebeuren, raakt aan deze duiding niet, de causale verknopping der dingen, de natuurlijke samenhang der gebeurtenissen heft deze theologische finaliteit niet op, en ze kan nimmer het vroom sentiment verhinderen alles te zien onder religieus aspect.

Het werken van God door de middelen blijft immers werken van God. Het vallen van een muschje ter aarde geschiedt wel naar Newton's gravitatiwewet, maar niet zonder den wil des hemelschen Vaders. Het eindige is in religieuze zin onmiddellijk op het oneindige te betrekken, want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen. Zoo is het mogelijk ééNZelfde gebeuren te zien onder tweeërlei aspect, eenerzijds besloten in den causalen samenhang der dingen, anderzijds als werking van God. Elk punt van het wereldlijk geschieden is op te vatten als de voet van een loodlijn, uit metaphysische hoogte neergelaten en in eeuwigheidslicht aanschouwd ¹⁾. Al beteekent dit dubbele

1) cf. Otto. Ursünde und Schuld. München 1932. Hoofdstuk XIV.